

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

11 iulie 2024*

„Trimitere preliminară – Validitate și interpretare – Conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică – Directiva 92/43/CEE – Articolul 12 alineatul (1) – Sistem de protecție riguroasă a speciilor de animale – Anexa IV – *Canis lupus* (lupul) – Egalitate de tratament între statele membre – Articolul 16 alineatul (1) – Autorizație națională pentru prelevarea unui specimen de animal sălbatic din specia *Canis lupus* – Evaluarea stadiului de conservare a populațiilor speciei respective – Sfera geografică – Stabilirea daunei – Alternativă satisfăcătoare”

În cauza C-601/22,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Landesverwaltungsgericht Tirol (Tribunalul Administrativ Regional din Tirol, Austria), prin decizia din 19 septembrie 2022, primită de Curte la 19 septembrie 2022, în procedura

Umweltverband WWF Österreich,

ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung,

Naturschutzbund Österreich,

Umweltdachverband,

Wiener Tierschutzverein

împotriva

Tiroler Landesregierung,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din domnul A. Arabadjiev (raportor), președinte de cameră, domnii T. von Danwitz, P. G. Xuereb și A. Kumin și doamna I. Ziemele, judecători,

avocat general: doamna T. Ćapeta,

grefier: domnul D. Dittert, șef de unitate,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 25 octombrie 2023,

* Limba de procedură: germana.

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Umweltverband WWF Österreich și ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung și, ulterior, pour Umweltdachverband, de G. K. Jantschgi, Rechtsanwältin;
- pentru Wiener Tierschutzverein, de M. Lehner, asistată de C. Pichler, în calitate de expert;
- pentru Tiroler Landesregierung, de J. Egger și C. Ranacher, în calitate de agenți;
- pentru guvernul austriac, de A. Posch, J. Schmoll și A. Kögl, în calitate de agenți;
- pentru guvernul danez, de J. F. Kronborg și C. A.-S. Maertens, în calitate de agenți;
- pentru guvernul francez, de R. Bénard și M. De Lisi, în calitate de agenți;
- pentru guvernul finlandez, de H. Leppo, în calitate de agent;
- pentru guvernul suedez, de F.-L. Göransson și H. Shev, în calitate de agenți;
- pentru Consiliul Uniunii Europene, de T. Haas și A. Maceroni, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de C. Hermes și M. Noll-Ehlers, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatei generale în ședința din 18 ianuarie 2024,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește validitatea articolului 12 alineatul (1) din Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică (JO 1992, L 206, p. 7, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 109), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17/UE a Consiliului din 13 mai 2013 (JO 2013, L 158, p. 193) (denumită în continuare „Directiva habitate”) coroborat cu anexa IV la această directivă, precum și interpretarea articolului 16 alineatul (1) din directiva menționată.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între mai multe organizații pentru protecția animalelor și a mediului, și anume Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung, Naturschutzbund Österreich, Umweltdachverband și Wiener Tierschutzverein, pe de o parte, și Tiroler Landesregierung (guvernul landului Tirol, Austria), pe de altă parte, cu privire la o derogare temporară, acordată de acest din urmă guvern, de la interdicția de a vâna un specimen de animal sălbatic aparținând speciei *canis lupus* (lup).

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 Articolul 1 din Directiva habitate, intitulat „Definiții”, dispune:

„În sensul prezentei directive:

[...]

(i) stadiul de conservare a unei specii înseamnă efectul unui ansamblu de factori care influențează specia respectivă, putând afecta aria de extindere naturală pe termen lung a speciei și abundența populației acesteia pe teritoriul prevăzut la articolul 2.

Stadiul de conservare este considerat «corespunzător» dacă:

- datele de dinamică a populației pentru specia respectivă indică faptul că specia se menține pe termen lung ca element viabil al habitatelor sale naturale;
- aria de extindere naturală a speciei nu se reduce și nici nu amenință să se reducă în viitorul apropiat și
- specia dispune și este foarte probabil că va continua să dispună de un habitat suficient de extins pentru a-și menține populația pe termen lung;

[...]”

4 Articolul 2 din această directivă prevede:

„(1) Obiectul prezentei directive este să contribuie la menținerea biodiversității prin conservarea habitatelor naturale și a speciilor de floră și faună sălbatică de pe teritoriul statelor membre în care se aplică tratatul.

(2) În temeiul prezentei directive, se adoptă măsuri de menținere sau readucere la un stadiu corespunzător de conservare a habitatelor naturale și a speciilor de floră și faună sălbatică de importanță comunitară.

(3) Măsurile adoptate în temeiul prezentei directive trebuie să țină seama de condițiile economice, sociale și culturale, precum și de caracteristicile regionale și locale.”

5 Articolul 12 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„Statele membre iau măsurile necesare pentru a institui un sistem de protecție riguroasă a speciilor de animale enumerate în anexa IV litera (a) în aria lor de extindere, interzicând:

- (a) orice formă de capturare sau ucidere deliberată a specimenelor din aceste specii în natură;
- (b) perturbarea deliberată a speciilor respective, în special în timpul perioadei de reproducere, cuibărire, hibernare și migrare;

- (c) distrugerea deliberată sau culegerea ouălor din natură;
- (d) deteriorarea sau distrugerea ariilor de reproducere sau de odihnă.”

6 Articolul 16 alineatul (1) din aceeași directivă are următorul cuprins:

„Statele membre pot deroga de la dispozițiile articolelor 12, 13, 14 și 15 literele (a) și (b), cu condiția ca derogarea să nu afecteze negativ menținerea populațiilor din speciile respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală și în măsura în care nu există o alternativă satisfăcătoare la derogare, în următoarele scopuri:

- (a) pentru a proteja fauna și flora sălbatică și pentru a conserva habitatele naturale;
- (b) pentru a evita daunele grave asupra recoltelor, efectivelor de animale, pădurilor, exploatațiilor piscicole, apelor și altor forme de proprietate;

[...]”

7 Articolul 19 al doilea paragraf din Directiva habitate precizează că „[m]odificările necesare ale anexei IV în funcție de evoluția tehnică și științifică sunt adoptate de [Consiliul Uniunii Europene], care hotărăște în unanimitate la propunerea Comisiei [Europene]”.

8 Printre speciile de animale „de importanță comunitară care necesită protecție strictă”, a căror listă este stabilită la litera (a) din anexa IV la Directiva habitate, figurează printre altele *canis lupus* (lupul), „cu excepția populațiilor din Grecia la nord de paralela 39°; populațiile din Estonia, populațiile din Spania de la nord de Duero; populațiile din Bulgaria, Letonia, Lituania, Polonia, Slovacia și populațiile din Finlanda din cadrul ariei de gestionare a renilor astfel cum este definită la alineatul (2) din Actul nr. 848/90 al Finlandei din 14 septembrie 1990 cu privire la gestionarea renilor”.

Dreptul austriac

9 Articolul 36 alineatul (2) din Tiroler Jagdgesetz (Legea landului Tirol privind vânătoarea) din 15 iunie 2004, LGBl. 41/2004), în versiunea sa din 30 iunie 2022 aplicabilă faptelor din litigiul principal (denumită în continuare „TJG 2004”) prevede în esență că, în afara perioadei de vânătoare stabilite, nicio specie sălbatică nu trebuie să fie vânată.

10 Articolul 52a din TJG 2004, intitulat „Măsuri speciale de prevenire a daunelor provocate de urși, lupi și râși”, prevede în esență la alineatul (8) că, pe baza unei recomandări a comitetului de experți, guvernul landului Tirol poate constata prin regulament că un anumit urs, lup sau râs prezintă un pericol imediat pentru siguranța persoanelor sau un pericol imediat semnificativ pentru animalele de pășunat, precum și pentru culturile și instalațiile agricole.

11 Potrivit articolului 52a alineatul (9) din TJG 2004:

„În cazul adoptării unui regulament în temeiul alineatului (8), guvernul landului, în măsura în care există o recomandare a comitetului de experți, nu există o alternativă satisfăcătoare la derogare și derogarea nu afectează negativ menținerea populațiilor din specia respectivă la un stadiu

corespunzător de conservare în aria sa de extindere naturală, exclude printr-o decizie anumiți urși, lupi sau râși de la interdicția prevăzută la articolul 36 alineatul (2) prima teză. Aceste derogări se pot acorda numai:

- a) pentru protecția altor animale și plante sălbatice, precum și pentru conservarea habitatelor lor naturale;
- b) pentru a evita daunele grave asupra recoltelor și a efectivelor de animale, precum și asupra pădurilor, a exploatațiilor piscicole, a apelor și a altor forme de proprietate;
- c) în folosul sănătății și siguranței publice sau pentru alte motive cruciale de interes public major, inclusiv din rațiuni de ordin social sau economic sau cu impact pozitiv asupra mediului, și
- d) în scopuri de cercetare și învățământ.”

12 Articolul 52a alineatul (10) din TJG 2004 prevede:

„Decizia de derogare adoptată în temeiul alineatului (9) precizează, în orice caz:

- a) scopurile în care se acordă derogarea;
- b) specia de animale vizată de derogare, precum și, după caz, sexul, vârsta sau alte elemente de identificare a specimenului (specimenelor) respectiv(e);
- c) perioada pentru care se acordă derogarea;
- d) zona geografică pentru care se acordă derogarea și
- e) măsurile autorizate prin dispozițiile prezentei legi și prin regulamentele adoptate în temeiul acesteia, precum utilizarea anumitor arme sau muniții, a anumitor dispozitive de capturare sau aplicarea anumitor metode;
- f) dacă este cazul, alte restricții personale și materiale la care este supusă derogarea.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 13 Într-un aviz din 25 iulie 2022, un comitet de experți independent a arătat că, între 10 iunie și 2 iulie 2022, un lup identificat, și anume lupul 158MATK, a ucis aproximativ 20 de oi dintr-o turmă care se situa pe pășuni neprotejate din landul Tirol. Considerând că acest lup reprezenta un pericol imediat semnificativ pentru animalele de pășunat și întrucât pășunile alpine în discuție erau imposibil de protejat, acest comitet a recomandat prelevarea lupului menționat.
- 14 În urma acestui aviz, guvernul landului Tirol a constatat, prin Regulamentul din 26 iulie 2022, că lupul 158MATK reprezenta un pericol imediat semnificativ pentru animalele de pășunat, pentru culturile și pentru instalațiile agricole. Acest regulament a intrat în vigoare la 29 iulie 2022 fără limitare în timp.

- 15 În consecință, prin Decizia din 29 iulie 2022, guvernul landului Tirol a autorizat prelevarea lupului 158MATK, excluzându-l de la protecția permanentă prevăzută de TJG 2004. În plus, această decizie prevede că derogarea de la protecția permanentă a speciei lup este limitată în timp, aceasta încetând la 31 octombrie 2022 și devenind caducă înainte de această dată în cazul în care prezența lupului 158MATK este stabilită în mod clar în mai multe rânduri, prin tehnici de biologie moleculară, în afara zonei geografice vizate.
- 16 În primul rând, pentru a justifica această derogare, guvernul landului Tirol a invocat, în decizia menționată mai sus, trei categorii de daune care s-au produs sau riscă să se producă. *Primo*, este vorba despre daunele imputabile lupului 158MATK sub forma unor pierderi economice directe și indirecte, legate de pierderea animalelor ucise, de costul suplimentar al coborârii premature de pe pășunile alpine, pierderea de valoare în ceea ce privește creșterea animalelor, de majorarea costurilor de întreținere și de hrănire a animalelor menținute în prezent în exploatarea de origine și de reducerea pe termen lung a creșterii animalelor în exploatarea în cazul încetării pășunatului alpin. *Secundo*, sunt vizate daunele morale care rezultă din pierderea plăcerii de a crește animale și din stresul psihologic suferit de fermierii de pe pășunile alpine vizate. *Tertio*, sunt în discuție daunele indirecte care nu sunt imputabile lupului 158MATK și care rezultă din abandonarea exploatarea, precum și din reducerea numărului total de animale care decurge din aceasta. Situația respectivă și-ar avea originea în neutilizarea furajelor care cresc pe pășunile alpine, în avansarea împăduririi, în răspândirea tufărișului pe pășunile alpine, în eroziunea solului, precum și în pierderea biodiversității și a peisajelor atractive de o mare importanță pentru agrement și turism.
- 17 În al doilea rând, în Decizia din 29 iulie 2022, guvernul landului Tirol constată lipsa unei alternative satisfăcătoare, precizând, pe de o parte, că retragerea unui lup adult din natură pentru a-l păstra pe termen lung în captivitate nu constituie o măsură adecvată mai puțin radicală, având în vedere suferința importantă pe care ar cauza-o lupului care, întrucât până atunci a trăit în libertate, nu s-ar putea adapta la o viață în captivitate. Pe de altă parte, nici măsurile de protecție a turmelor nu ar constitui o alternativă satisfăcătoare.
- 18 În al treilea rând, în ceea ce privește stadiul de conservare a populațiilor speciei respective în aria sa de extindere naturală, guvernul landului Tirol a precizat că, în speță, prelevarea unui specimen din specia lup nu are ca efect afectarea stadiului corespunzător de conservare a populației alpine din această specie și că, chiar dacă ar fi luat în considerare numai teritoriul austriac, pe care stadiul de conservare nu este încă corespunzător, nu ar fi necesar să se aștepte ca acest stadiu să se agraveze sau să fie împiedicată readucerea la un stadiu corespunzător de conservare.
- 19 Reclamantele din litigiul principal au introdus o acțiune împotriva Deciziei din 29 iulie 2022 la Landesverwaltungsgericht Tirol (Tribunalul Administrativ Regional din Tirol, Austria), și anume instanța de trimitere, susținând că această decizie nu îndeplinește cerințele stabilite la articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate.
- 20 Această instanță precizează, cu titlu introductiv, că, în pofida faptului că Decizia din 29 iulie 2022 a guvernului landului Tirol prin care se autorizează vânatoarea unui specimen de lup nu este în vigoare decât până la 31 octombrie 2022, un răspuns la prezenta cerere de decizie preliminară se dovedește totuși relevant în cadrul litigiului principal, dat fiind că regulamentul landului Tirol pe care se întemeiază această decizie nu este, în ceea ce îl privește, limitat în timp, astfel încât o nouă decizie privind lupul 158MATK ar putea fi adoptată în orice moment.

- 21 Cu privire la fond, instanța de trimitere arată mai întâi că, în conformitate cu anexa IV la Directiva habitate, anumite populații de lupi din cadrul Uniunii Europene, printre care nu figurează populația speciei situate pe teritoriul austriac, sunt excluse din sistemul de protecție riguroasă instituit la articolul 12 din această directivă. Or, considerând că populația de lupi din Austria s-a dezvoltat și, prin urmare, nu mai poate fi considerată izolată, această instanță ridică problema dacă menținerea acestei populații în Austria pe lista speciilor de animale care trebuie să fie riguros protejate nu este contrară principiului egalității între statele membre, astfel cum este consacrat la articolul 4 alineatul (2) TUE, dacă și în măsura în care statele membre, printre care Republica Austria, se află în prezent în aceeași situație sau, cel puțin, într-o situație comparabilă.
- 22 În continuare, aceasta ridică problema întinderii teritoriului care trebuie luat în considerare în vederea aprecierii stadiului corespunzător de conservare a speciei lup astfel cum este impusă în scopul acordării unei derogări întemeiate pe articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate, în măsura în care Curtea a indicat, în Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola* (C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 58), că, în cadrul unei asemenea aprecieri, „revine autorității naționale competente sarcina de a determina [acest stadiu de conservare], în special la nivel național sau, dacă este cazul, la nivelul regiunii biogeografice vizate atunci când frontierele acestui stat membru străbat mai multe regiuni biogeografice sau, în plus, dacă aria de extindere naturală a speciei o impune și, în măsura posibilului, pe plan transfrontalier”.
- 23 Instanța de trimitere subliniază, în plus, că reiese din Documentul de orientare privind protecția riguroasă a speciilor de animale de interes comunitar în temeiul Directivei habitate C(2021) 7301 final, comunicat de Comisie la 12 octombrie 2021 (denumit în continuare „documentul de orientare”), că noțiunea de „daune grave” ține seama de interesele economice, astfel încât această instanță ridică problema dacă o daună economică viitoare indirectă, neimputabilă unui specimen de lup, precum neutilizarea furajelor care cresc pe pășunile alpine, avansarea împăduririi, răspândirea tufărișului pe pășunile alpine, eroziunea solului, precum și pierderea biodiversității și a peisajelor atractive de o mare importanță pentru agrement și turism, poate fi luată în considerare în cadrul aprecierii acestei noțiuni.
- 24 În sfârșit, această instanță menționează situația specifică a landului Tirol, caracterizată prin exploatarea agricolă de mici dimensiuni și prin pășuni alpine care nu pot fi protejate sau care nu pot fi protejate prin măsuri rezonabile și proporționale de protecție a turmelor, precum construirea de garduri, utilizarea câinilor ciobănești sau însoțirea turmelor de către ciobani. Prin urmare, ea ridică problema posibilității de a lua în considerare aceste particularități în cadrul stabilirii unei „alternative satisfăcătoare”, în sensul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate.
- 25 În aceste condiții, Landesverwaltungsgericht Tirol (Tribunalul Administrativ Regional din Tirol) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) Articolul 12 [alineatul (1)] din Directiva [habitate] coroborat cu anexa IV la această directivă, care prevede că lupul este supus sistemului de protecție riguroasă, dar populații din mai multe state membre sunt exceptate de la acest regim, în timp ce pentru [Republica] Austria nu s-a prevăzut o derogare corespunzătoare, încalcă «principiul egalității de tratament între statele membre», consacrat la articolul 4 alineatul (2) TUE?

- 2) Articolul 16 alineatul (1) din [Directiva habitate], potrivit căruia o derogare de la sistemul de protecție riguroasă a lupului este permisă numai în cazul în care, printre altele, populațiile din speciile respective rămân într-un «stadiu corespunzător de conservare» în «aria lor de extindere naturală», în pofida autorizației de derogare, trebuie interpretat în sensul că stadiul corespunzător de conservare trebuie să fie menținut sau restabilit nu în raport cu teritoriul unui stat membru, ci cu aria de extindere naturală a unei populații, care poate cuprinde o regiune biogeografică mult mai mare, transfrontalieră?
- 3) Articolul 16 alineatul (1) litera (b) din [Directiva habitate] trebuie interpretat în sensul că, pe lângă daunele directe cauzate de un anumit lup, în «daunele grave» trebuie să se includă și dauna «economică» (viitoare) indirectă, care nu poate fi atribuită unui anumit lup?
- 4) Articolul 16 alineatul (1) din [Directiva habitate] trebuie interpretat în sensul că, având în vedere structurile topografice predominante, de exploatare a pășunilor alpine și de ferme din landul federal Tirol, «alternativele satisfăcătoare» trebuie să fie examinate numai pe baza fezabilității efective sau și pe baza unor criterii economice?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 26 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 12 alineatul (1) din Directiva habitate coroborat cu anexa IV la această directivă este valid în raport cu principiul egalității între statele membre, astfel cum este consacrat la articolul 4 alineatul (2) TUE, în măsura în care această anexă IV exceptează populațiile de lupi situate pe teritoriul anumitor state membre de la sistemul de protecție riguroasă instituit la articolul 12 din directiva menționată, dar nu exceptează populația de lupi prezentă în Austria.
- 27 În special, instanța de trimitere pune la îndoială validitatea acestui articol 12 pentru motivul că, având în vedere evoluția situației de la intrarea în vigoare a Directivei habitate, distincția dintre, pe de o parte, statele membre a căror populație de lupi este exceptată de la sistemul de protecție riguroasă și, pe de altă parte, Republica Austria pe teritoriul căreia această specie de animale nu beneficiază de o asemenea excepție nu ar mai fi justificată, dat fiind că, pe teritoriul austriac, populația de lupi nu ar mai fi o populație izolată în raport cu celelalte populații de lupi. Această instanță ridică, prin urmare, problema dacă lipsa unei excepții de la sistemul de protecție riguroasă în ceea ce privește Republica Austria încalcă principiul egalității de tratament.

Cu privire la admisibilitate

- 28 Cu titlu introductiv, trebuie arătat că, în ședință, Umweltverband WWF Österreich, ÖKOBÜRO – Allianz der Umweltbewegung și Umweltdachverband au arătat că prima întrebare este inadmisibilă întrucât răspunsul la această întrebare nu ar avea nicio influență asupra soluționării litigiului principal. Potrivit Consiliului, întrebarea menționată ar fi inadmisibilă întrucât litigiul principal ar privi numai articolul 16 din Directiva habitate, iar nu articolul 12 din aceasta, care face obiectul aceleiași întrebări. Comisia s-a raliat în esență acestei argumentații a Consiliului.

- 29 În această privință, trebuie amintit că, în cazul în care întrebările preliminare adresate de instanța națională, pe proprie răspundere, privesc validitatea unei norme din dreptul Uniunii, Curtea este în principiu obligată să se pronunțe, cu excepția printre altele a situației în care nu sunt respectate cerințele privind conținutul cererii de decizie preliminară care figurează la articolul 94 din Regulamentul de procedură al Curții, atunci când este evident că interpretarea sau aprecierea validității unei asemenea norme nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal ori atunci când problema este de natură ipotetică (Hotărârea din 9 iunie 2022, *Préfet du Gers și Institut national de la statistique et des études économiques*, C-673/20, EU:C:2022:449, punctul 87, precum și jurisprudența citată).
- 30 Or, în speță, este suficient să se constate, astfel cum arată doamna avocată generală la punctele 40 și 41 din concluzii, că, în cazul în care Curtea ar constata că articolul 12 alineatul (1) din Directiva habitate coroborat cu anexa IV la directiva menționată este nevalid, aceasta ar avea o influență asupra litigiului principal în măsura în care el privește articolul 16 alineatul (1) din directiva menționată. Astfel, această din urmă dispoziție constituie o derogare de la articolul 12 menționat. Or, o derogare nu poate exista în lipsa unei norme principale. Cu alte cuvinte, într-o asemenea situație, ar trebui mai întâi să se determine noul conținut al articolului 12 din Directiva habitate coroborat cu anexa IV la această directivă, înainte de a aprecia dacă derogarea care figurează la articolul 16 alineatul (1) din directiva menționată este aplicabilă litigiului principal sau chiar dacă mai este necesar să se recurgă la această derogare.
- 31 Având în vedere ceea ce precedă, prima întrebare este admisibilă.

Cu privire la fond

- 32 Trebuie amintit că articolul 4 alineatul (2) TUE prevede că Uniunea respectă egalitatea statelor membre în raport cu tratatele.
- 33 Pe de altă parte, principiul general al egalității de tratament impune ca situații comparabile să nu fie tratate în mod diferit și ca situații diferite să nu fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care o asemenea diferențiere este justificată în mod obiectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 18 aprilie 2024, *Dumitrescu și alții/Comisia și Curtea de Justiție*, C-567/22 P-C-570/22 P, EU:C:2024:336, punctul 67, precum și jurisprudența citată).
- 34 Potrivit unei jurisprudențe constante, încălcarea principiului egalității de tratament ca urmare a unui tratament diferențiat presupune că situațiile vizate sunt comparabile având în vedere ansamblul elementelor care le caracterizează. Elementele care caracterizează diferite situații și, astfel, caracterul lor comparabil trebuie să fie determinate și apreciate în special în funcție de obiectul dispozițiilor în cauză și de finalitatea urmărită prin acestea, fiind stabilit că trebuie să se țină seama în acest scop de principiile și de obiectivele domeniului cărui îi aparține actul în cauză (Hotărârea din 30 noiembrie 2023, *MG/BEI*, C-173/22 P, EU:C:2023:932, punctul 46 și jurisprudența citată).
- 35 Pentru a răspunde la prima întrebare adresată de instanța de trimitere este necesar să se amintească de la bun început că validitatea unui act al Uniunii trebuie apreciată în raport cu elementele de care legiuitorul Uniunii dispunea la data adoptării reglementării în cauză (Hotărârea din 22 februarie 2022, *Stichting Rookpreventie Jeugd și alții*, C-160/20, EU:C:2022:101, punctul 67, precum și jurisprudența citată).

- 36 În speță, Directiva habitate a fost adoptată la 21 mai 1992 și a fost modificată prin Actul privind condițiile de aderare a Republicii Austria, a Republicii Finlanda și a Regatului Suediei și adaptările tratatelor pe care se întemeiază Uniunea Europeană (JO 1994, C 241, p. 21, și JO 1995, L 1, p. 1) ca urmare a aderării Republicii Austria la Uniune la 1 ianuarie 1995.
- 37 În această privință, după cum reiese din elementele dosarului prezentat Curții, este necesar să se constate că Republica Austria nu a formulat, la această din urmă dată, nicio rezervă cu privire la înscrierea în anexa IV la Directiva habitate a populației de lupi prezente pe teritoriul său și nici nu a adus vreun element de probă de natură să demonstreze că se afla într-o situație comparabilă cu cea a celorlalte state membre a căror populație de lupi era, la aceeași dată, exceptată de la sistemul de protecție riguroasă.
- 38 Trebuie să se constate de asemenea că atât guvernul landului Tirol, cât și guvernul austriac se limitează să repună în discuție în observațiile lor validitatea articolului 12 alineatul (1) din Directiva habitate coroborat cu anexa IV la această directivă, având în vedere evoluția favorabilă pe care ar fi avut-o populația de lupi pe teritoriul austriac de la aderarea Republicii Austria la Uniune, astfel cum a fost expusă la punctul 27 din prezenta hotărâre, ceea ce corespunde tocmai unuia dintre obiectivele urmărite de directiva menționată, astfel cum sunt enunțate la articolul 2 din aceasta.
- 39 În plus, din aceeași directivă reiese că aceasta permite să se ia în considerare evoluțiile care pot interveni în domeniul din care face parte Directiva habitate, cel al politicii Uniunii în domeniul mediului, cu privire la care articolul 191 alineatul (2) TFUE prevede că urmărește un „nivel ridicat de protecție, ținând seama de diversitatea situațiilor din diferitele regiuni ale Uniunii” și că se bazează printre altele pe principiile precauției și acțiunii preventive. Astfel, pentru a adapta acest cadru tehnic complex cu caracter evolutiv, legiuitorul Uniunii a inserat, la articolul 19 alineatul (2) din această directivă, o clauză de evoluție ce permite Consiliului, care hotărăște în unanimitate la propunerea Comisiei, să adapteze anexa IV la directiva menționată în funcție de progresul tehnic și științific.
- 40 În această privință, trebuie arătat că guvernul austriac susține în esență că legiuitorul Uniunii ar fi trebuit să recurgă la articolul 19 alineatul (2) din Directiva habitate pentru a retrage populația de lupi din Austria din sistemul de protecție riguroasă prevăzut la articolul 12 din această directivă.
- 41 Trebuie să se considere că, procedând astfel, acest guvern nu repune în discuție validitatea ca atare a directivei menționate, ci contestă, în realitate, o eventuală inacțiune a legiuitorului Uniunii. Or, după cum Curtea a statuat deja, o instanță națională nu poate solicita Curții să constate, cu titlu preliminar, abținerea de a acționa a unei instituții a Uniunii, abținere de a acționa care nu poate fi stabilită decât în cadrul unei acțiuni în acest sens introduse de un stat membru, în temeiul articolului 265 TFUE, împotriva unei instituții, a unui organ, a unui oficiu sau a unei agenții a Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 noiembrie 1996, T. Port, C-68/95, EU:C:1996:452, punctul 53). Astfel cum a precizat guvernul austriac în ședință, Republica Austria nu a introdus până în prezent o asemenea acțiune.
- 42 Prin urmare, chiar presupunând că legiuitorul Uniunii ar fi fost obligat să acționeze prin adaptarea, în temeiul articolului 19 din Directiva habitate, a anexei IV la aceasta pentru a retrage lupul prezent în Austria din sistemul de protecție riguroasă, nu este mai puțin adevărat că eventuala abținere de a acționa a legiuitorului Uniunii în această privință nu poate constitui, astfel cum subliniază doamna avocată generală la punctul 60 din concluzii, un motiv de nevaliditate a articolului 12 alineatul (1) din această directivă coroborat cu anexa IV menționată.

- 43 În orice caz, trebuie subliniat, pe de o parte, că clasificarea lupului a fost menținută în lista speciilor vizate în anexa II la Convenția privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa, semnată la 19 septembrie 1979 la Berna (JO 1982, L 38, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 3, p. 200), ce fac obiectul unei protecții stricte în temeiul acestei convenții, la care Uniunea este parte și care este obligatorie pentru aceasta în temeiul dreptului internațional, după cum au observat Consiliul și Comisia și astfel cum a subliniat de asemenea doamna avocată generală la punctul 56 din concluzii.
- 44 Pe de altă parte, așa cum Curtea a statuat deja, din obiectivele Directivei habitate, care urmăresc să asigure menținerea sau readucerea la un stadiu corespunzător de conservare a habitatelor naturale și a speciilor de floră și faună sălbatică de importanță pentru Uniune, rezultă că, în măsura în care această directivă vizează și „menținerea” unui stadiu corespunzător de conservare, trebuie să se considere că speciile care au atins un asemenea stadiu de conservare trebuie să fie protejate împotriva oricărei deteriorări a stadiului respectiv. Prin urmare, articolul 12 alineatul (1) din directiva menționată nu poate fi interpretat în sensul că protecția prevăzută de această dispoziție încetează să se aplice speciilor care au atins un stadiu corespunzător de conservare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 martie 2021, Föreningen Skydda Skogen, C-473/19 și C-474/19, EU:C:2021:166, punctele 65 și 66).
- 45 Or, în speță, astfel cum reiese din dosarul prezentat Curții, deși populația de lupi a revenit, desigur, pe teritoriul austriac, nu este mai puțin adevărat că, după cum însuși guvernul austriac a admis în observațiile sale și a confirmat în ședință, această populație nu se află pe acel teritoriu într-un stadiu corespunzător de conservare.
- 46 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că examinarea acesteia nu a evidențiat niciun element de natură să afecteze validitatea articolului 12 alineatul (1) din Directiva habitate coroborat cu anexa IV la această directivă.

Cu privire la a doua întrebare

- 47 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că condiția prevăzută la acest articol, potrivit căreia derogarea acordată în temeiul acestei dispoziții nu trebuie să afecteze negativ menținerea populațiilor din speciile respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală, trebuie apreciată ținând seama numai de teritoriul local și național al statului membru vizat sau bazându-se pe ansamblul regiunii biogeografice care depășește frontierele naționale.
- 48 În special, instanța de trimitere tinde să considere că, având în vedere Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola (C-674/17, EU:C:2019:851), ar fi necesar, în cadrul examinării care trebuie efectuată în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate, să se ia în considerare o regiune geografică mai extinsă decât cea a teritoriului Republicii Austria, astfel încât să se înlăture riscul de deteriorare a stadiului corespunzător de conservare a speciei lup care prevalează în această regiune.
- 49 În această privință, trebuie amintit mai întâi că, potrivit unei jurisprudențe constante, deși articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate autorizează statele membre să deroge de la dispozițiile articolelor 12-14, precum și ale articolului 15 literele (a) și (b) din aceasta, o derogare adoptată în acest temei este supusă, în măsura în care permite statelor membre respective să nu își îndeplinească obligațiile pe care le implică sistemul de protecție riguroasă a speciilor naturale,

condiției să nu existe o alternativă satisfăcătoare și aceleia ca această derogare să nu afecteze negativ menținerea populațiilor din speciile respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală (Hotărârea din 11 iunie 2020, Alianța pentru combaterea abuzurilor, C-88/19, EU:C:2020:458, punctul 24 și jurisprudența citată).

- 50 Trebuie subliniat, în continuare, că articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate, care definește în mod precis și exhaustiv condițiile în care statele membre pot deroga de la articolele 12-14, precum și de la articolul 15 literele (a) și (b) din aceasta, constituie o excepție de la sistemul de protecție prevăzut de directiva menționată, care trebuie să fie interpretată în mod restrictiv și care atribuie autorității care ia decizia sarcina probei privind existența condițiilor cerute pentru fiecare derogare (Hotărârea din 11 iunie 2020, Alianța pentru combaterea abuzurilor, C-88/19, EU:C:2020:458, punctul 25 și jurisprudența citată).
- 51 În sfârșit, Curtea a precizat că o derogare întemeiată pe articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate poate constitui numai o aplicare concretă și punctuală pentru a răspunde unor cerințe precise și unor situații specifice (Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 41 și jurisprudența citată).
- 52 Astfel cum reiese din cuprinsul punctului 49 din prezenta hotărâre, printre condițiile prevăzute la articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate figurează cea potrivit căreia derogarea nu poate să afecteze negativ menținerea populațiilor din speciile respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală. Astfel, stadiul corespunzător de conservare a populațiilor menționate în aria lor de extindere naturală este o condiție necesară și prealabilă acordării derogărilor pe care le prevede articolul 16 alineatul (1) menționat (Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 55 și jurisprudența citată).
- 53 În această privință, trebuie amintit că articolul 1 litera (i) din Directiva habitate califică un stadiu de conservare ca fiind corespunzător atunci când, în primul rând, datele de dinamică a populației pentru specia respectivă indică faptul că specia se menține pe termen lung ca element viabil al habitatelor sale naturale, în al doilea rând, aria de extindere naturală a speciei nu se reduce și nici nu amenință să se reducă în viitorul apropiat și, în al treilea rând, specia dispune și este foarte probabil că va continua să dispună de un habitat suficient de extins pentru a-și menține populația pe termen lung (Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 56).
- 54 O derogare în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate trebuie astfel să fie întemeiată pe criterii definite așa încât să asigure conservarea dinamicii și a stabilității sociale a speciei vizate pe termen lung (Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 57).
- 55 Rezultă că, la aprecierea acordării unei derogări întemeiate pe articolul 16 alineatul (1) menționat, revine autorității naționale competente sarcina de a determina, în special la nivel național sau, dacă este cazul, la nivelul regiunii biogeografice vizate atunci când frontierele acestui stat membru străbat mai multe regiuni biogeografice sau, în plus, dacă aria de extindere naturală a speciei o impune și, în măsura posibilului, pe plan transfrontalier, mai întâi stadiul de conservare a populațiilor speciilor vizate și, ulterior, impactul geografic și demografic pe care derogările avute în vedere le pot produce asupra acestuia (Hotărârea din 10 octombrie 2019, Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 58).

- 56 În această privință, evaluarea impactului unei derogări la nivelul teritoriului unei populații locale este în general necesară pentru a determina impactul său asupra stării de conservare a populației în cauză la o scară mai mare. Astfel, în măsura în care o asemenea derogare trebuie să răspundă unor cerințe precise și unor situații specifice, după cum reiese din cuprinsul punctului 51 din prezenta hotărâre, consecințele unei asemenea derogări sunt în general resimțite cel mai rapid în zona locală vizată de aceasta (Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 59).
- 57 Rezultă din ceea ce precedă, referitor la prima etapă a aprecierii derogării întemeiate pe articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate, astfel cum este descrisă la punctul 55 din prezenta hotărâre, că, după cum a arătat în esență doamna avocată generală la punctele 73 și 75 din concluzii, stadiul corespunzător de conservare a speciei respective de animale trebuie să existe și să fie evaluat, în primul rând și în mod necesar, la nivel local și național, așa încât un stadiu necorespunzător de conservare pe teritoriul unui stat membru sau într-o parte a acestuia să nu fie disimulat ca urmare a unei evaluări efectuate doar la nivel transfrontalier din care ar reieși că specia menționată s-ar afla într-un stadiu corespunzător de conservare.
- 58 Așadar, numai atunci când stadiul de conservare a speciei respective de animale se dovedește a fi corespunzător pe plan local și național, evaluarea poate, în al doilea rând, dacă datele disponibile permit acest lucru, să fie avută în vedere la nivel transfrontalier. Astfel, după cum a subliniat doamna avocată generală la punctul 78 din concluzii, luarea în considerare a stadiului de conservare la acest nivel urmărește să evite acordarea, în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate, a unei derogări în favoarea unui stat membru pe teritoriul căruia stadiul de conservare a speciei menționate ar fi corespunzător, în condițiile în care acest stadiu de conservare ar fi necorespunzător la nivel transfrontalier.
- 59 Această interpretare este valabilă și în ceea ce privește a doua etapă a aprecierii care trebuie efectuată în temeiul acestei dispoziții, astfel cum este enunțată la punctul 55 din prezenta hotărâre, și anume stabilirea impactului unei asemenea derogări asupra stadiului de conservare a speciei respective de animale.
- 60 Prin urmare, conform jurisprudenței citate la punctele 55 și 56 din prezenta hotărâre, este necesar să se considere că evaluarea impactului unei derogări acordate în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate va trebui efectuată, în primul rând, la nivel local și național și, în eventualitatea unui stadiu corespunzător de conservare la acest nivel, în măsura posibilului, în al doilea rând, pe plan transfrontalier.
- 61 O asemenea concluzie este, în plus, susținută de interpretarea punctului 3-64 din documentul de orientare în care Comisia arată, pe de o parte, că, având în vedere în special formularea articolului 16 din Directiva habitate, care evocă „populații[e] din speciile respective”, evaluarea menționată mai sus „va trebui, în majoritatea cazurilor, să fie la un nivel mai scăzut [(de exemplu, la nivelul sitului, al populației)] decât regiunea biogeografică, pentru a fi semnificativă din punct de vedere ecologic” și să răspundă unor probleme specifice. Pe de altă parte, se precizează că „[e]valuarea la un nivel inferior ar trebui să fie realizată apoi în raport cu situația la scară mai largă (de exemplu, biogeografică, transfrontalieră sau națională), pentru a avea o imagine completă a situației”.

- 62 În schimb, trebuie să se arate în continuare că Curtea a statuat deja că nu se poate admite luarea în considerare, în scopul acestei evaluări, a părții din aria de extindere naturală a populației vizate care se extinde pe anumite părți ale teritoriului unui stat terț, care nu este ținut de obligațiile de protecție riguroasă a speciilor de interes pentru Uniune (Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 60).
- 63 În speță, astfel cum subliniază guvernul landului Tirol și guvernul austriac, teritoriul Confederației Elvețiene și cel al Principatului Liechtenstein ar putea, în eventualitatea vizată la punctele 58 și 60 din prezenta hotărâre, precum și sub rezerva verificării de către instanța de trimitere, să fie luate în considerare în cadrul evaluării la nivel transfrontalier a impactului derogării acordate în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate asupra stadiului de conservare a lupului, dat fiind că aceste state terțe sunt supuse respectării dispozițiilor Convenției privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa, semnată la 19 septembrie 1979 la Berna.
- 64 În sfârșit, trebuie subliniat de asemenea că, în conformitate cu principiul precauției consacrat la articolul 191 alineatul (2) TFUE, dacă examinarea celor mai bune date științifice disponibile lasă să subziste o incertitudine referitoare la aspectul dacă o asemenea derogare va dăuna sau nu menținerii sau readucerii la un stadiu corespunzător de conservare a populațiilor unei specii amenințate cu dispariția, statul membru trebuie să se abțină de la adoptarea sau de la punerea sa în aplicare (Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 66).
- 65 Prin urmare, în vederea aplicării articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate, revine instanței de trimitere sarcina de a examina în special dacă populația de lupi se află într-un stadiu corespunzător de conservare, în primul rând la nivelul landului Tirol, precum și la nivel național și, dacă este cazul, ținând seama de datele disponibile, în al doilea rând la nivel transfrontalier.
- 66 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a doua întrebare că articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că condiția prevăzută la acest articol, potrivit căreia derogarea acordată în temeiul acestei dispoziții nu trebuie să afecteze negativ menținerea populațiilor speciilor respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală, poate fi apreciată ținând seama, în raport cu datele disponibile, de nivelul regiunii biogeografice, care depășește frontierele naționale, numai atunci când s-a constatat în prealabil că această derogare nu afectează negativ menținerea unui asemenea stadiu corespunzător de conservare la nivelul teritoriului local și național al statului membru vizat.

Cu privire la a treia întrebare

- 67 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „daune grave”, prevăzută de această dispoziție, acoperă daunele indirecte viitoare care nu sunt imputabile specimenului din specia de animale care face obiectul derogării acordate în temeiul dispoziției menționate.
- 68 În special, această instanță ridică problema daunelor indirecte care nu sunt imputabile doar lupului aflat la originea atacurilor asupra ovinelor de pe teritoriul landului Tirol și care rezultă din abandonarea exploatațiilor, precum și din reducerea numărului total de animale de fermă care decurge din aceasta.

- 69 În această privință, trebuie amintit de la bun început că, potrivit articolului 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate, statele membre pot deroga de la articolul 12 din aceasta pentru a evita daunele grave asupra recoltelor, efectivelor de animale, pădurilor, exploatațiilor piscicole, apelor și altor forme de proprietate.
- 70 Astfel, reiese din însuși modul de redactare a articolului 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate că această dispoziție nu impune producerea unor daune grave ca element prealabil pentru adoptarea măsurilor derogatorii (Hotărârea din 14 iunie 2007, Comisia/Finlanda, C-342/05, EU:C:2007:341, punctul 40). Astfel, întrucât dispoziția menționată urmărește să prevină daune grave, probabilitatea ridicată ca acestea să se producă se dovedește suficientă în această privință.
- 71 Cu toate acestea, trebuie, în plus, așa cum arată în esență Comisia la punctul 3-24 din documentul său de orientare, ca, pe de o parte, această daună viitoare să nu fie pur ipotetică, ceea ce trebuie demonstrat prin elemente de probă, și, pe de altă parte, să fie, cel puțin în mare măsură, imputabilă speciei animale vizate de derogare.
- 72 Or, în speță, așa cum s-a arătat la punctul 68 din prezenta hotărâre, categoria de daune expusă de instanța de trimitere în cadrul celei de a treia întrebări nu vizează interese economice specifice, ci eventuale evoluții macroeconomice pe termen lung, astfel încât se aseamănă mai curând cu un risc abstract a cărui probabilitate ridicată de apariție nu a fost demonstrată.
- 73 În plus, a admite că asemenea daune, care nu sunt imputabile specimenului populației de lupi ce face obiectul derogării prevăzute la articolul 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate și care sunt susceptibile să își aibă originea în cauze diverse și multiple, ar putea intra în domeniul de aplicare al acestei dispoziții ar însemna să se facă abstracție de cerința, evocată la punctul 71 din prezenta hotărâre, a unei legături de cauzalitate între, pe de o parte, acordarea derogării și, pe de altă parte, dauna cauzată de specia de animale vizată de această derogare.
- 74 În aceste condiții, este necesar să se considere că noțiunea de „daune grave”, astfel cum este prevăzută la articolul 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate, nu acoperă daunele indirecte viitoare care nu sunt imputabile specimenului din specia de animale ce face obiectul derogării acordate în temeiul dispoziției menționate.
- 75 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a treia întrebare că articolul 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „daune grave”, prevăzută la această dispoziție, nu acoperă daunele indirecte viitoare care nu sunt imputabile specimenului din specia de animale ce face obiectul derogării acordate în temeiul dispoziției menționate.

Cu privire la a patra întrebare

- 76 Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că, în cadrul stabilirii existenței unei „alternative satisfăcătoare”, în sensul acestei dispoziții, autoritățile naționale competente sunt obligate să aprecieze numai fezabilitatea tehnică a celorlalte măsuri alternative sau dacă acestea trebuie să țină seama și de criteriile economice.

- 77 În această privință, instanța de trimitere ridică problema dacă măsurile de protecție a turmelor, printre care figurează amplasarea de garduri, utilizarea câinilor ciobănești sau însoțirea turmelor de către ciobani, constituie o măsură alternativă la sacrificarea lupului aflat la originea atacurilor care să fie satisfăcătoare, în sensul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate, atunci când punerea în aplicare a unor asemenea măsuri determină costuri deosebit de ridicate.
- 78 Pentru a răspunde la întrebarea menționată, trebuie amintit de la bun început că o derogare nu poate fi acordată în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate decât în lipsa unei măsuri alternative care să permită atingerea obiectivului urmărit în mod satisfăcător, cu respectarea interdicțiilor prevăzute de această directivă (Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, punctul 47).
- 79 În plus, Curtea a statuat că această dispoziție impune statelor membre să furnizeze o motivare precisă și adecvată privind absența unei alternative satisfăcătoare care să permită atingerea obiectivelor invocate în susținerea derogării în cauză. Astfel, revine autorităților naționale competente sarcina de a stabili că, ținând seama în special de cele mai bune cunoștințe științifice și tehnice relevante, precum și în lumina împrejurărilor legate de situația specifică în cauză, nu există nicio alternativă satisfăcătoare care să permită atingerea obiectivului urmărit (Hotărârea din 10 octombrie 2019, *Luonnonsuojeluyhdistys Tapiola*, C-674/17, EU:C:2019:851, punctele 49 și 51).
- 80 Condiția privind absența unei alternative satisfăcătoare pentru a justifica acordarea unei derogări în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva habitate constituie, așadar, o expresie specifică a principiului proporționalității, care, în calitate de principiu general al dreptului Uniunii, impune ca actele adoptate să nu depășească limitele a ceea ce este adecvat și necesar pentru realizarea obiectivelor legitime urmărite de reglementarea în cauză, fiind stabilit că, atunci când este posibilă alegerea între mai multe măsuri adecvate, trebuie să se recurgă la cea mai puțin constrângătoare și că inconveniente cauzate nu trebuie să fie disproporționate în raport cu scopurile vizate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 februarie 2022, *Ungaria/Parlamentul și Consiliul*, C-156/21, EU:C:2022:97, punctul 340, precum și jurisprudența citată).
- 81 Rezultă că aprecierea acestei condiții necesită o evaluare comparativă a tuturor intereselor în cauză și a criteriilor care trebuie luate în considerare, precum avantajele și inconveniente ecologice, economice și sociale, pentru a determina soluția optimă. În acest scop, așa cum propune în esență Comisia la punctul 3-51 din documentul său de orientare, autoritățile naționale competente trebuie să examineze posibilitatea de a recurge la mijloace preventive neletale constând în special în punerea în aplicare a unor măsuri de prevenție a daunelor aduse turmelor, asemenea printre altele celor menționate la punctul 77 din prezenta hotărâre, precum și adoptarea unor măsuri care urmăresc adaptarea, atunci când este posibil, a practicilor umane care generează conflicte, pentru a favoriza o cultură a coexistenței între populația de lupi, turme și crescători, a cărei necesitate a fost recunoscută de guvernul austriac în ședință.
- 82 În această privință, trebuie amintit că, potrivit articolului 2 alineatul (3) din Directiva habitate, măsurile adoptate în temeiul acestei directive trebuie să țină seama de condițiile economice, sociale și culturale, precum și de caracteristicile regionale și locale, astfel încât costurile economice ale unei măsuri alternative realizabile din punct de vedere tehnic pot fi luate în considerare printre altele în cadrul unuia dintre criteriile care trebuie ponderate, fără a avea însă un caracter determinant. Astfel, nu se poate admite ca o alternativă satisfăcătoare să poată fi respinsă de la bun început pentru simplul motiv că costul economic al punerii sale în aplicare ar fi deosebit de ridicat.

- 83 Trebuie precizat, în acest sens, că aprecierea proporționalității măsurii alternative pe planul costului economic trebuie să se efectueze, astfel cum a subliniat doamna avocată generală la punctele 108, 112 și 114 din concluzii, în lumina obligațiilor statelor membre de a elabora, în temeiul articolului 12 din Directiva habitate, măsuri și planuri de gestiune sistemice necesare pentru protecția riguroasă a speciei respective de animale, care pot face obiectul unor programe de finanțare în special la nivelul Uniunii. Mai precis, punerea în aplicare a acestor programe și a acestor planuri de gestiune poate introduce schimbări în activitățile agricole vizate, precum cele menționate la punctul 81 din prezenta hotărâre, care sunt însoțite în mod necesar de anumite costuri și care, ținând seama de obiectivele Directivei habitate, amintite la punctul 44 din prezenta hotărâre, ce urmăresc să asigure menținerea sau readucerea la un stadiu corespunzător de conservare a habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică de importanță pentru Uniune, nu pot constitui un motiv suficient pentru a permite, în temeiul articolului 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva habitate, să se deroge de la interdicțiile prevăzute la articolul 12 din această directivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 martie 2012, Comisia/Polonia, C-46/11, EU:C:2012:146, punctul 31).
- 84 Astfel, în vederea realizării obiectivelor urmărite de Directiva habitate, se impune evaluarea comparativă a costului economic al unei măsuri alternative prelevării unui specimen dintr-o specie de animale strict protejată și a costului ecologic al acestei prelevări. În această privință, trebuie precizat că, în speță, guvernul landului Tirol a semnalat în ședință eșecul măsurii de prelevare constând în sacrificarea specimenului de lup în cauză.
- 85 Prin urmare, va reveni instanței de trimitere sarcina de a se asigura că guvernul landului Tirol a evaluat corect, în cadrul Deciziei din 29 iulie 2022, pe baza celor mai bune cunoștințe științifice și tehnice disponibile, celelalte soluții posibile, precum măsuri de protecție a pășunilor alpine, ținând seama printre altele de implicațiile lor economice, fără ca acestea să aibă un caracter determinant, și evaluându-le în mod comparativ cu obiectivul general de menținere sau de readucere a populației de lupi de pe teritoriul său la un stadiu corespunzător de conservare.
- 86 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a patra întrebare că articolul 16 alineatul (1) din Directiva habitate trebuie interpretat în sensul că, în cadrul stabilirii existenței unei „alternative satisfăcătoare”, în sensul acestei dispoziții, autoritățile naționale competente sunt obligate să aprecieze, pe baza celor mai bune cunoștințe științifice și tehnice disponibile, celelalte soluții posibile ținând seama printre altele de implicațiile lor economice, fără ca acestea să aibă un caracter determinant, și evaluându-le în mod comparativ cu obiectivul general de menținere sau de readucere a speciei respective de animale la un stadiu corespunzător de conservare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 87 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

- 1) **Examinarea primei întrebări nu a evidențiat niciun element de natură să afecteze validitatea articolului 12 alineatul (1) din Directiva 92/43/CEE a Consiliului din 21 mai 1992 privind conservarea habitatelor naturale și a speciilor de faună și floră sălbatică, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17/UE a Consiliului din 13 mai 2013, coroborat cu anexa IV la Directiva 92/43, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17.**
- 2) **Articolul 16 alineatul (1) din Directiva 92/43, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17, trebuie interpretat în sensul că condiția prevăzută la acest articol, potrivit căreia derogarea acordată în temeiul acestei dispoziții nu trebuie să afecteze negativ menținerea populațiilor speciilor respective la un stadiu corespunzător de conservare în aria lor de extindere naturală, poate fi apreciată ținând seama, în raport cu datele disponibile, de nivelul regiunii biogeografice, care depășește frontierele naționale, numai atunci când s-a constatat în prealabil că această derogare nu afectează negativ menținerea unui asemenea stadiu corespunzător de conservare la nivelul teritoriului local și național al statului membru vizat.**
- 3) **Articolul 16 alineatul (1) litera (b) din Directiva 92/43, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17, trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „daune grave”, prevăzută la această dispoziție, nu acoperă daunele indirecte viitoare care nu sunt imputabile specimenului din specia de animale ce face obiectul derogării acordate în temeiul dispoziției menționate.**
- 4) **Articolul 16 alineatul (1) din Directiva 92/43, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2013/17, trebuie interpretat în sensul că, în cadrul stabilirii existenței unei „alternative satisfăcătoare”, în sensul acestei dispoziții, autoritățile naționale competente sunt obligate să aprecieze, pe baza celor mai bune cunoștințe științifice și tehnice disponibile, celelalte soluții posibile ținând seama printre altele de implicațiile lor economice, fără ca acestea să aibă un caracter determinant, și evaluându-le în mod comparativ cu obiectivul general de menținere sau de readucere a speciei respective de animale la un stadiu corespunzător de conservare.**

Semnături